

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/93711>

Please be advised that this information was generated on 2019-02-21 and may be subject to change.

RECHTSGESCHIEDENIS

📁 AAK20086158

Prof. mr. C.J.H. Jansen

De Romeinse Keizer Justinianus (527-565) heeft vanuit Constantinopel de juridische wereld veroverd met zijn wetgeving. Die bestond uit de Digesten (533), de Instituten (533) en de Codex Justinianus (529/534). Zij vormden tezamen de stof, die aan de toenmalige universiteiten werd onderwezen. Stephanus was een van de professoren (antecessoren) uit de tijd van Justinianus. Hij doceerde vermoedelijk aan de rechtshogeschool te Beiroet, in de periode na 1 maart 536 tot kort na 542. De Justiniaanse wetgeving was grotendeels in het Latijn geschreven. De colleges van Stephanus werden echter in het Grieks gegeven, omdat zijn studenten hoofdzakelijk Griekstalig waren. Stephanus is de hoofdpersoon in het proefschrift van Hylkje de Jong, dat zij op donderdag 4 september 2008 heeft verdedigd aan de Rijksuniversiteit Groningen. Het boek draagt de titel: *Stephanus en zijn Digestenonderwijs* (Den Haag 2008; promotores prof.dr. B.H. Stolte en prof. mr. J.H.A. Lokin). Haar dissertatie is een van de producten uit de rijke Groningse onderzoekstraditie op het gebied van het Byzantijnse recht. Over de persoon van Stephanus is bitter weinig bekend. Zijn werk kende echter een karakteristieke stijl (zie deel II van het proefschrift). Daardoor is het mogelijk commentaar van zijn hand te achterhalen in de toenmalige Byzantijnse juridische literatuur. Het merendeel van Stephanus' werk is overgeleverd via de *Basilica*, een omstreeks 900 na Christus door keizer Leo de Wijze vastgestelde verzameling van op dat moment geldende rechtsregels, die teruggingen op de wetgeving van keizer Justinianus. Volgens De Jong is Stephanus door zijn werk als hoogleraar zowel in eigen tijd als in de eeuwen daarna invloed blijven uitoefenen, hoewel hij nauwelijks nieuwe theorieën heeft verkondigd. Door zijn onderwijs heeft hij een belangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling van het materiële recht (overigens in wisselwerking met het procesrecht). De Jong maakt dit duidelijk aan de hand van de beschouwingen van Stephanus over vooral de *condictio*, bijvoorbeeld op grond van *mutuum* (geldlening), ook wel de *condictio certi* genoemd, de persoonlijke actie ter opvordering van een bepaalde som geld. Stephanus introduceerde vermoedelijk als eerste hoogleraar de *condictio (certi) generalis*. De Jong behandelt vervolgens alle door Stephanus onderscheiden *condicties*, die corresponderen met specifieke situaties (deel III van het proefschrift). Voor de fijnproevers onder de studenten bevat het boek van De Jong veel lezenswaardigs; voor de potentiële studenten in het Byzantijnse recht is het werk verplichte kost.

De Tweede Wereldoorlog blijft fascineren. De Hoge Raad kende bij het uitbreken van de oorlog een joodse president, L.E. Visser (1871-1942). Hij werd in november 1940 van zijn functie ontheven, zoals al het niet-arische overheids-personeel werd geschorst en later ontslagen. De Duitse bezetter benoemde in juli 1941 als zijn opvolger Johannes van

Loon (1888-1975), bedrijfsjurist uit Deventer en bijzonder hoogleraar industriële eigendom aan de toenmalige Rijksuniversiteit Utrecht (vanaf 1932), tevens bijzonder hoogleraar op hetzelfde vakgebied aan de Technische Hogeschool Delft (vanaf 1935). H.L.C. Hermans, raadsheer in het Hof Leeuwarden, heeft aan hem een bijzonder interessante monografie gewijd: *Een ambitieuze jurist in gevaarlijk vaarwater: Johannes van Loon. President van de Hoge Raad in oorlogstijd* (Den Haag 2008; met illustraties). Voor de beschrijving van het leven van Van Loon en zijn werk als president van de Hoge Raad kon Hermans een beroep doen op onuitgegeven bronnen, die zich deels nog bij de familie bevonden. Van Loon stond voor het uitbreken van de oorlog al bekend als *deutschfreundlich*. Hij was echter geen nationaal-socialist. Na de oorlog is hij als enige lid van de Hoge Raad tot straf (onder meer twee jaar detentie) veroordeeld. Op deze veroordeling is volgens Hermans wel het een en ander af te dingen. Een van de vragen die hij uitvoerig behandelt in zijn boek, is: had Van Loon gelet op de oorlogsomstandigheden de benoeming tot president van de Hoge Raad mogen aanvaarden? Hermans beantwoordt deze vraag ontkennend. Waarom aanvaardde Van Loon de benoeming? Hermans geeft onder meer aan dat Van Loon van jongs af aan bestaande ambitie hem moet hebben gedreven tot de keuze voor deze heilloze weg (p. 108). Hermans komt tot de conclusie dat de berechting en veroordeling van Van Loon onevenwichtig overkomen, zeker in het licht van het feit dat alle andere leden van de Hoge Raad, die in de Tweede Wereldoorlog recht spraken, buiten schot zijn gebleven en ook het functioneren van de Hoge Raad als geheel na afloop van de oorlog niet ter discussie is gesteld (p. 112-113).

Het arrest, dat de Hoge Raad met name een slechte naam heeft bezorgd, is het Toetsingsarrest (HR 12 januari 1942, *NJ* 1942, 271). Het college oordeelde hierin dat een besluit van de secretaris-generaal voor Justitie (tot het instellen van bijzondere rechtspraak voor economische delicten) als een door de bezettende macht genomen maatregel van wetgevende aard moest worden beschouwd, waaraan het karakter van wet in de zin van de Nederlandse wetgeving niet kon worden ontzegd. De Nederlandse rechter had niet de bevoegdheid de innerlijke waarde of billijkheid van een dergelijke wet te beoordelen en mocht haar evenmin toetsen aan een verdrag. Zij gold immers 'onder de huidige omstandigheden' als Nederlandse wet. Drie Nijmeegse onderzoekers hebben besloten om veel ongepubliceerd bronnenmateriaal en allerlei commentaren ten aanzien van dit beruchte Toetsingsarrest te verzamelen en te publiceren: Derk Venema, Leny de Groot-van Leeuwen en Thomas Mertens (red.), *Onder de huidige omstandigheden. De Hoge Raad en het Toetsingsarrest 1942* (Den Haag 2008). Naar mijn mening schuilt de verklaring voor deze beruchte uitspraak grotendeels in de taak en de plaats, die de Hoge Raad zichzelf toedacht in het Nederlandse staatsbestel vanuit het perspectief van de trias politica (zie C.J.H. Jansen, *Doorgaan of stoppen?*, Den Haag 2006, p. 42). Er zijn uiteraard andere verklaringen mogelijk. De geïnteresseerde student spoede zich onverwijld naar de boekhandel om het boek van Venema, De Groot-van Leeuwen en Mertens aan te schaffen.